

voor de arbeidsmarkt van musici in de eerste helft van deze eeuw. Ook de figuur van de impresario en andere bemiddelaars komen te weinig expliciet aan bod, terwijl private en publieke arbeidsbemiddeling toch juist zo'n typisch fenomeen in de muziekwereld is. Dit spannende thema, dat tot op de dag van vandaag geldt en gaat over de relatie markt versus overheid, is kenmerkend voor deze bedrijfstak. Een apart hoofdstuk hierover was daarom op zijn plaats geweest. Dat is misschien het zwakke punt van dit proefschrift, dat de auteur zich bij de presentatie en compositie van het onderzoeksmateriaal sterk heeft laten leiden door het beschikbare archiefmateriaal en niet door de inhoudelijk meest relevante aspecten van de arbeidsverhoudingen. Dit wreekt zich het duidelijkst in de drie hoofdstukken over de vakbonden. Het relaas is een beknopte chronologische weergave van archiefdocumenten. Het overheidsarchief Kunsten 1918-1940 was kort voor de start van het onderzoek vernietigd, anders was er waarschijnlijk ook een apart hoofdstuk overheidsbeleid in de studie opgenomen. Een ander bezwaar is de opzet om per hoofdstuk steeds het hele tijdvak opnieuw te doorlopen. Dat leidt onvermijdelijk tot herhalingen, zoals met name in de weergave van de vakbondsgeschiedenis blijkt, want de zaken waar de vakbond voor streed zijn in de voorafgaande hoofdstukken over de arbeidsomstandigheden van musici ook al aan de orde geweest. Maar deze minpunten wegen niet op tegen het geheel van Lelieveldts waardevolle en boeiende bijdrage aan de studie van het Nederlandse muziekleven.

A. M. Bevers

J. Brabers, O. Schreuder, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998*, I, 1923-1960, II, 1960-1998 (KDC Bronnen & studies XXXV; Nijmegen: Valkhof pers, 1998, 392 en 539 blz., f75,-, ISBN 90 5625 040 x).

Anders dan de argeloze beschouwer zal vermoeden, is *Proeven van eigen cultuur* niet zomaar een jubileumuitgave, geschreven om het feest van het 75-jarig bestaan van de Katholieke Universiteit Nijmegen luister bij te zetten. De beide banden vormen de eerste proeve van een nieuw en krachtig streven om de geschiedschrijving van de Nederlandse universiteiten boven het niveau van het gedenkboek uit te tillen en te laten beantwoorden aan moderne geschiedwetenschappelijke inzichten. Dit streven werd voor het eerst manifest tijdens het symposium 'Het schrijven van universiteitsgeschiedenis' dat in 1995 in Nijmegen werd georganiseerd rondom de presentatie van de opzet voor de geschiedenis van de KUN. Tijdens dit symposium, waarop universiteitshistorisch Nederland de mogelijkheid kreeg om commentaar op de plannen te leveren, bleek bovendien dat aan diverse andere Nederlandse universiteiten soortgelijke plannen leefden.

Vandaag de dag laat een zichzelf respecterende universiteit haar geschiedschrijving niet langer aan het toeval over, maar heeft zij een of meer 'bedrijfshistorici' in dienst. Uiteraard speelt hierbij niet alleen de behoefte aan gedegen geschiedschrijving een rol. De Nederlandse universiteiten stellen geld beschikbaar voor het schrijven van hun geschiedenis omdat zij er een belangrijk instrument ten behoeve van hun profilering in zien. Het gevaar van een dergelijk streven is natuurlijk dat de geschiedenis van de eigen instelling wordt gladgestreken. Kundige auteurs en hun begeleidingscommissies, bestaande uit hooggeleerde historici en een enkele historisch geïnteresseerde socioloog, moeten echter de waarborg bieden voor een hoog wetenschappelijk gehalte en objectiviteit. De Nijmeegse commissie nodigde zelfs deskundigen van buiten de instelling uit om hiervoor mede zorg te dragen, zoals we zojuist hebben gezien.

Proeven van eigen cultuur is het product van twee auteurs: de historicus Jan Brabers, die

eerder naam maakte met zijn proefschrift *De faculteit der rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982* (Nijmegen, 1994); en de Nijmeegse emeritus hoogleraar cultuur- en godsdienstsociologie O. Schreuder, initiatiefnemer van het project en voormalig faculteitsbestuurder en lid van diverse beleidsbepalende KUN-commissies. Brabers nam in deel I de periode 1923-1960 voor zijn rekening; Schreuder in deel II de periode 1960-1998. Uit beide delen valt af te lezen dat de auteurs vooraf afspraken hebben gemaakt over de thematiek die aan de orde zou komen; allebei leggen zij de nadruk op bestuur, onderzoek en onderwijs, presenteren zij kwantitatieve gegevens over de studentenpopulatie (aantal, geslacht, sociale, religieuze en geografische herkomst) en stellen zij zich bij voortduring de vraag waarin het bijzondere (katholieke) karakter van de Nijmeegse universiteit besloten ligt. Toch verschillen de beide delen aanmerkelijk van elkaar.

Brabers heeft een fraai gestileerd en helder opgebouwd boek geschreven dat weliswaar in de eerste plaats een institutionele geschiedenis is, maar desondanks de nodige plaats biedt aan het maatschappelijke (= katholieke) draagvlak van de KUN en relevante vergelijkingen presenteert met de twee andere bijzondere instellingen voor hoger onderwijs: de protestants-christelijke Vrije Universiteit en de katholieke Economische Hogeschool in Tilburg. Bij Brabers staat de vraag centraal of de katholieke universiteit werkelijk is geworden wat de stichters voor ogen hadden: het meest verheven instrument van katholieke emancipatie, begrepen als brandpunt van katholieke cultuur en middel tot 'opheffing van het katholieke tekort in de wetenschap'. Zijn eindoordeel is gematigd positief: omstreeks 1960 studeert zo'n eenderde van de Nederlandse katholieke studentenpopulatie aan de KUN en is de intellectuele achterstand in belangrijke mate ingelopen. De Katholieke Universiteit blijkt echter van meet af aan vooral een 'gewone' universiteit te zijn geweest: de 'K' was hoofdzakelijk van toepassing op de godsdienstige achtergrond van de *cives academiae* en veel minder op onderwijs en onderzoek.

Na 1960, toen steeds minder leden van de universiteitsbevolking zich verbonden achtten met het katholicisme, tekende zich voor deze bijzondere instelling dus een groeiend probleem af dat nog altijd niet is opgelost. Kan een universiteit met, anno 2000, een kleine minderheid aan katholieken en een uiterst marginale productie van onderwijs en onderzoek dat enigermate een katholiek stempel draagt, zich nog wel katholiek noemen? En heeft zij, als zij aan deze kwalificatie blijft hechten, daarbij niet in de eerste plaats een praktisch in plaats van een ideëel motief voor ogen, namelijk het behoud van een zekere mate van autonomie, die haar niet-bijzondere zusterinstellingen door de overheid wordt onthouden? Hierop zou dan nog de vraag kunnen volgen of die autonomie tegenwoordig niet grotendeels een fictie is, na bijna twee decennia van verstrakkende overheidscontrole die de bijzondere universiteiten nauwelijks meer adem heeft gelaten dan de rijksinstellingen.

De bovengenoemde vragen, gerelateerd aan het identiteitsprobleem (dat overigens niet alleen de KUN aankleeft, maar ook de VU en de Katholieke Universiteit Brabant), beheersen het tweede deel, dat door Schreuder is geschreven. Daarnaast wordt ingegaan op de massificatie en de 'verwetenschappelijking' van de KUN, waarbij Schreuder de laatste ontwikkeling opvat als een groeiende nadruk op onderzoek ten opzichte van onderwijs en dan met name op onderzoeksprogramma's volgens het model van de bèta-wetenschappen. Een ander groot thema in deel twee is de bestuurlijke democratisering die vervolgens gaandeweg wordt aangepast en deels wordt teruggedraaid. Schreuder volgt de institutionele lijnen die in deel één zijn uitgezet. Daarom heeft hij nauwelijks aandacht voor de groeiende bureaucrativering van de universiteit met haar talloze ondersteunende diensten. Het toenemende aantal tijdelijke krachten voor onderzoek en onderwijs sinds het begin van de jaren tachtig en de mogelijke institutionele consequenties (bijvoorbeeld door de geringe of ontbrekende binding), komen niet aan bod.

Afgezien van de katholieke identiteit zijn alle bovengenoemde thema's van toepassing op

welke willekeurige Nederlandse universiteit dan ook. Het boek maakt dan ook pijnlijk duidelijk dat er vanaf circa 1980 nauwelijks nog sprake kan zijn van een eigen, lokale geschiedenis van de KUN (of van welke Nederlandse universiteit dan ook). Het ministerie van onderwijs (.cultuur) en wetenschappen, voornaamste financier en dus uiteindelijke machthebber, komt in deel twee geleidelijk uit de coulissen, om vanaf het midden van het boek de hoofdrol te spelen in de KUN-geschiedenis met afgedwongen reorganisaties als Taakverdeling en concentratie (1982), Voorwaardelijke financiering (1982), Selectieve krimp en groei (1986), de Tweefasestructuur (1986), de nieuwe Wet op het wetenschappelijk onderwijs (1992), het Hoger onderwijs- en onderzoeksplan (1995) en de Modernisering universitaire bestuursstructuur (1995). Schreuder probeert het eigene van 'Nijmegen' steeds weer tot uitdrukking te brengen door uitgebreid te beschrijven hoe de universitaire bestuurders op deze maatregelen reageerden of trachtten erop vooruit te lopen. Deze acties lijken echter nooit meer dan schijnoverwinningen op te leveren; Schreuder kan nergens duidelijk maken wat zij, ondanks alle energie en kosten die er in zijn gaan zitten, hebben opgeleverd voor de universitaire autonomie. Hier wreekt zich vooral het volslagen gebrek aan vergelijkend perspectief. Was de Nijmeegse opstelling tegenover de centrale overheid wel zoveel anders dan die van de andere Nederlandse (bijzondere) universiteiten?

Schreuder gaat vooral beschrijvend te werk. Het is alsof hij in zijn bijdrage aan *Proeven van eigen cultuur* niet bereid is om tot finale conclusies te komen, noch wat de laatste resten van autonomie aangaat, noch wat betreft de legitimatie voor die autonomie: het bijzondere, katholieke karakter. Het laatste hoofdstuk heet 'Katholieke profilering', maar kan niet verhullen dat de marginale activiteiten op dit gebied (het Katholiek documentatiecentrum, het Katholiek studiecentrum, maar ook—op onderdelen—vakgebieden als pastoraaltheologie en godsdienstsociologie) het karakter lijken te dragen van een sterfhuisconstructie voor de katholieke zuil. Het is mogelijk dat Schreuder zich zo terughoudend opstelt om negatieve profilering van zijn voormalige alma mater te voorkomen. Van de andere kant kan Schreuders voorzichtigheid goed worden verklaard door te wijzen op het feit dat hij zich met recente geschiedenis bezighoudt die niet is los te maken van de actualiteit. Het betreft bovendien pioniersarbeid: vergelijkingen met andere (bijzondere) universiteiten zouden verhelderend hebben gewerkt, maar zouden bij gebrek aan vergelijkbare studies hebben genoodzaakt tot veel, tijdrovend onderzoek.

In het voorwoord van *Proeven van eigen cultuur* somt Schreuder de keuzes op die hij heeft gemaakt (het gaat vooral om beperkingen) en dekt hij zich in tegen vrijwel alle aanmerkingen die in het bovenstaande zijn gemaakt. Een dergelijke apologie mag een kritische benadering van zijn boekdeel echter niet in de weg staan. Deel twee zal paradoxaal genoeg pas werkelijk waarde krijgen als geschiedenis van het recente verleden van de KUN als het wordt ingepast in de contemporaine historische context van de Nederlandse universiteiten als geheel. Ondertussen kunnen de universiteitshistorici die bezig zijn met de geschiedschrijving van de Universiteit van Amsterdam, de Rijksuniversiteit Groningen, de Universiteit Leiden, de Universiteit Maastricht, de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit, er hun voordeel mee doen.

Marc Wingens

P. J. Knegtman, *Een kwetsbaar centrum van de geest. De Universiteit van Amsterdam tussen 1935 en 1950* (Amsterdam: Amsterdam university press, 1998, 415 blz., f55,-, ISBN 90 5356 338 5).

Nog altijd is er belangstelling voor de vraag wie er fout was in de oorlog, ook al hebben wij termen bedacht als 'grijs gebied', 'accommodatie' en wat niet al. Dat geldt vooral ook voor